

Myśliński, Jerzy

"Krakowski <Kraj> (1869-1874)",
Czesław Lechicki,
Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
1975 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 15/3, 335-337

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czesław Lechicki, *Krakowski „Kraj” (1869—1874)*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, ss. 188.

Staraniem Komisji Prasoznawczej krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk ukazała się monografia krakowskiego dziennika „Kraj” w opracowaniu dobrego znawcy prasy polskiej w Galicji doby autonomicznej. Jest to książka oczekiwana od dość dawna. Wystarczy przypomnieć, że jej Autor zajmuje się od lat prasą galicyjską początków doby autonomicznej (*Prasa galicyjska u progu walki o autonomię*, „Biuletyn Prasoznawczy Krakowskiego Ośrodka Badań Prasoznawczych”, 1957, nr 1, s. 27—51), a w szczególności dziejami krakowskiego „Kraju” (*Pierwszy rok krakowskiego „Kraju”*, „Biuletyn Naukowy Zakładu Badań Prasoznawczych”, 1956, nr 10, s. 1—35; *Początki krakowskiego „Kraju”*, „Prasa Współczesna i Dawna”, 1958, nr 4, s. 61—85; zob. też „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji PAN” (Kraków), styczeń—czerwiec 1961, s. 102—103). Dopiero jednak w 1975 r. pojawiła się pełna charakterystyka „Kraju”, choć jest ona nieco węższa niż pierwotnie zamierzona i zreferowana przez Autora podczas posiedzenia Komisji Nauk Historycznych PAN w Krakowie, nie obejmuje bowiem charakterystyki wydawnictw „Kraju”, zestawionych jedynie na s. 177—178 omawianej książki.

„Kraj” krakowski od dawna pasjonował historyków i znawców prasy przede wszystkim dlatego, iż usiłował przełamać ugruntowany w Krakowie od lat monopol konserwatywnego „Czasu”, a także ze względu na reprezentowane przezeń koncepcje liberalne i pozytywistyczne, z uwagi wreszcie na wysoki poziom publicystyki. Autor monografii zwraca uwagę na jeszcze jeden wzgląd, który przyciągał badaczy: wyjątkową mnogość materiałów źródłowych, jakie pozostały po tym dzienniku do dyspozycji badaczy. Jest to oczywiście wzgląd istotny, ponieważ z tego okresu nie zachowały się archiwa żadnego z polskich dzienników; sytuacja taka nie stanowi wyjątku także dla lat późniejszych, z dwudziestowieciem międzywojennym włącznie. Zresztą także źródła do dziejów „Kraju” nie stanowią archiwum redakcyjnego. Są to przede wszystkim materiały zmikrofilmowane w zbiorach Archiwum Sapiechów z Państwowej Lwowskiej Biblioteki Naukowej, dotyczące dziennika, a w szczególności rachunki administracji oraz korespondencja. Poza tym zwartego zespołu „Kraju”

dotyczy licznie zachowana korespondencja, przechowywana w działach rękopisów bibliotek naukowych, głównie Ludwika Gumplowicza, redaktora „Kraju”, znanego socjologa.

Czesław Lechicki podzielił swoją monografię na sześć głównych rozdziałów pokrywających się z kolejnymi okresami w dziejach „Kraju”. Rozdział pierwszy obejmuje początki pisma od założenia w marcu 1869 r. do października tego roku (okres sapieżyński), cztery kolejne rozdziały zawierają dzieje pisma za czasów redaktorstwa Gumplowicza do marca 1873 r., przy czym ich tytuły charakteryzują równocześnie poszczególne fazy egzystencji „Kraju” („Stabilizacja”, „U szczytu”, „W opozycji”, „Stagnacja”). Rozdział szósty dotyczy ostatniego okresu istnienia dziennika od lipca 1874 r. Rozdziały te poprzedza obszerny wstęp charakteryzujący tło historyczne ze szczególnym uwzględnieniem dziejów prasy galicyjskiej i krakowskiej u progu omawianego okresu; wstęp zawiera też opis źródeł i stanu opracowań z tematem związanych. W przypisach do dalszych partii monografii Autor nie powraca już do szczegółowego wskazania źródeł, ograniczając się niejednokrotnie tylko do cytowania, np. nadawcy, odbiorcy i daty listu, z którego zaczerpnął informacje, co utrudnia nie tylko weryfikację materiału, ale i wykorzystanie go za Autorem monografii do innych tematów. Autor nie miał możliwości sięgnięcia do archiwaliów znajdujących się poza krajem (Lwów, Wiedeń), co — być może — przyczyniłoby się do pełniejszej charakterystyki roli „Kraju”. Przytaczana w monografii literatura (zwraca zwłaszcza uwagę na dokładne wykorzystanie materiałów biograficznych) wydaje się w miarę pełna, choć nie zauważyłem kilku nowszych opracowań, które pośrednio wiążą się z tematem zainteresowań Autora. Mam tu na myśli głównie studium J. Borejszy *Emigracja polska po powstaniu styczniowym* (Warszawa 1966), artykuły A. Żygi zamieszczone w „Roczniku Historii Czołpismnictwa Polskiego” i kilka innych pozycji.

Jak się wydaje, C. Lechicki uwzględnił w swej książce podstawowe elementy, na podstawie których sformułował sądy na temat „Kraju”. Uwzględnił zarówno treść dziennika, jak i jego zawartość, choć nie usiłował zastosować nowszych metod w charakteryzowaniu jego zawartości, stosując tradycyjny krytyczny rozbiór literacki materiału publicystycznego. Omówił różne strony funkcjonowania dziennika, a zwłaszcza materialne podstawy jego egzystencji. Opisał cały zawiły splot powiązań i zależności, a także układów, w jakich musiał funkcjonować dziennik; na ile to było możliwe, rozszyfrował ogólną liczbę odbiorców „Kraju” oraz omówił ich rozmieszczenie i kondycję społeczną. Mniej interesowały Autora monografii sprawy form dziennikarskich, choć i o nich także pisze, usiłując w nie zawsze przekonujący sposób rozszyfrować autorstwo niektórych (niekiedy pretensjonalnie ocenianych) celniejszych wypowiedzi publicystycznych, obficie we fragmentach przytaczanych.

Problematyka polityczna i częściowo gospodarcza w „Kraju” oraz pochodne dominują w charakteryzowanej książce. Może zbyt mało uwagi poświęcono stronie literackiej dziennika. Nie chodzi oczywiście o wymieniowanie nazwisk autorów publikujących na łamach „Kraju” swoje utwory, z tym bowiem zapoznaje Autor czytelników. Chodzi raczej o to, co w odniesieniu do tematyki literackiej i kulturalnej odróżniało „Kraj” od „Czasu”, dzienników lwowskich, warszawskich czy wiedeńskich. Także drobniejsze formy dziennikarskie i cała „proza” twórczości dziennikarskiej nie znalazła w monografii, poza kilkoma ustępami, szerszego odzwierciedlenia.

Mimo tych dezyderatów najistotniejsze kwestie dotyczące „Kraju” historyk prasy znajdzie w monografii Lechickiego. Zaliczył ów dziennik jego historyk do trójki najbardziej znanych gazet krakowskich XIX w., obok „Czasu” i późniejszej „Nowej Reformy”. Lechicki widzi w „Kraju” „czołowego reprezentanta postępowej publicystyki galicyjskiej tamtych czasów”, a w Gumpłowiczu jednego z najlepszych dziennikarzy swojej epoki. Wydaje się, iż te wysokie oceny zostały dobrze w książce uzasadnione.

Jerzy Myśliński

Maria Brykałska, *Aleksander Świętochowski redaktor „Prawdy”*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974. ss. 320.

Monografia pióra Marii Brykałskiej, przygotowana w Instytucie Badań Literackich PAN pod kierunkiem doc. dr Ewy Korzeniewskiej jako rozprawa doktorska, nie miała być w zamierzeniu Autorki pracą *sensu stricto* prasoznawczą. Książka pomyślana została raczej jako częstkowa (bo obejmująca tylko lata 1881—1900) biografia Aleksandra Świętochowskiego, ukazująca znakomitego publicystę i czołowego ideologa polskiego liberalizmu w czasie, gdy był wydawcą i redaktorem „Prawdy”, i traktująca jego pracę redakcyjną jako „płaszczyznę integrującą całokształt jego ówczesnej działalności — publicystycznej, krytycznej i pisarskiej” (s. 5). Przyjęty przez M. Brykałską punkt obserwacji wysuwał więc na plan pierwszy sylwetkę Świętochowskiego z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a więc z okresu, gdy był on publicystą i pisarzem znanym, o wykrystalizowanym w pełni światopoglądzie, u szczytu aktywności zawodowej i popularności. Ze względu na to, że najistotniejszym śladem jego działalności w tamtych latach jest wydawane i redagowane przez niego czasopismo, praca M. Brykałskiej spełnia w znacznej mierze funkcję monografii „Prawdy”, tygodnika, który odegrał trudną do przecenienia rolę w kształtowaniu świadomości znacznej części polskiej inteligencji, pisma, które spełniło ważną rolę w historii polskiej kultury.